

WANDA ŁATA

Oddziaływanie przedszkola na dojrzałość szkolną dzieci

Spółeczna i pedagogiczna funkcja przedszkola obejmuje swym zakresem szeroko pojętą opiekę nad zdrowiem, bezpieczeństwem i prawidłowym rozwojem dzieci oraz przygotowaniem ich do szkoły. Przygotowaniu dzieci do szkoły służy w przedszkolu realizacja treści wszystkich dziedzin wychowania, poczynając od grupy dzieci najmłodszych. W procesie wychowawczym przedszkola dzieci każdego rocznika osiągają więc kolejne etapy dojrzałości w zakresie najbliższej sfery swojego rozwoju. Końcowym wynikiem pracy przedszkola ma być osiągnięcie przez dzieci dojrzałości szkolnej. Przez dojrzałość szkolną rozumie się moment równowagi między wymogami szkoły a możliwościami rozwojowymi dziecka. Problem dojrzałości szkolnej nasuwa szereg wątpliwości teoretycznych i praktycznych. Pierwsza z nich to trudność określenia, kiedy w rozwoju dziecka pojawia się ten moment równowagi, w którym można dziecko uznać za dojrzałe do nauki szkolnej. W różnych krajach to wygląda różnie. Na przykład w Anglii i Szwajcarii - 5 rok życia, a w niektórych stanach USA - 8 rok życia. Dojrzałość szkolna jest zatem w pewnym stopniu określana przez wymagania i metody pracy, jakie stosuje szkoła, szczególnie w pierwszych miesiącach nauki. Jednakże w każdym kraju pewna część uczniów nie nadąza w szkole za resztą, ma trud-

ności w nauce, czyli nie jest jeszcze dojrzała do szkoły. Znaczy to, że dojrzałość dziecka do szkoły wyznaczona jest również przez właściwości rozwojowe dziecka.

Wśród prac polskich psychologów nad dojrzałością szkolną na szczególną uwagę zasługuje obszerny artykuł S. Szumana, zamieszczony w "Nowej Szkole", w którym autor podaje swoje poglądy na ten temat i wyróżnia dwa aspekty dojrzałości szkolnej.

1. Polega ona "na osiągnięciu przez dzieci siedmioletnie pewnego rozwoju i sprawności w zakresie kształtowania się ich organizmu, ich sprawności motorycznych, ich wiadomości z różnych dziedzin wiedzy oraz umiejętności pozwalających im celowo działać w wielu różnych sytuacjach życiowych, zdyscyplinowania ich woli i zdolności panowania nad sobą oraz ich uspołecznienia i zdolności do współżycia z ludźmi, umiejętność podejmowania i wykonywania różnych czynności, zadań itp. Polega ona więc na tym, że dzieci w tym wieku w określony sposób potrafią żyć i działać w tym środowisku, w którym się dotąd wychowywały i zachować się tak, jak to czynią dzieci należące w przedszkolnych środowiskach i warunkach wychowane"¹.

2. Z innego punktu widzenia dojrzałością szkolną nazywamy jednak "tę wielostronną, w rozmaitym kierunku, w rozmaite dziedziny wiedzy i zadań życiowych wkraczającą dojrzałość dzieci siedmioletnich, która warunkuje możliwość dalszego systematycznego nauczania i wychowania ich w szkole"².

Omawiając poszczególne dziedziny rozwoju dzieci wstępujących do szkoły, autor szeroko ujmuje problematykę rozwojową. W celu dokładnego określenia stanowiska związanego z drugim aspektem dojrzałości szkolnej, S. Szuman widzi konieczność prowadzenia dokładnych badań empirycznych, których zadaniem byłoby ustalenie stopnia rozwoju i dojrzałości, jaki osiągają dzieci siedmioletnie w poszczególnych dziedzinach i kierunkach rozwoju. Dopiero po przeprowadzeniu tych badań można będzie ocenić, czy dziecko jest już przygotowane i dojrzałe do uczenia się i wychowania w szkole.

Omawiając poszczególne dziedziny rozwoju dzieci wstępujących do szkoły, autor szeroko ujmuje problematykę rozwojową. W celu dokładnego określenia stanowiska związanego z drugim aspektem dojrzałości szkolnej, S.Szuman widzi konieczność prowadzenia dokładnych badań empirycznych, których zadaniem byłoby ustalenie stopnia rozwoju i dojrzałości, jaki osiągają dzieci siedmioletnie w poszczególnych dziedzinach i kierunkach rozwoju. Dopiero po przeprowadzeniu tych badań można będzie ocenić, czy dziecko jest już przygotowane i dojrzałe do uczenia się i wychowania w szkole.

Rozpatrując drugi aspekt dojrzałości szkolnej, S.Szuman przyjmuje definicję roboczą, która brzmi: "Dojrzałością szkolną będę nazywał osiągnięcie przez dziecko takiego poziomu rozwoju fizycznego, psychicznego i społecznego, które czyni je wrażliwym i podatnym na systematyczne nauczanie i wychowanie w kl. I szkoły podstawowej"³. Wrażliwość na naukę szkolną przejawia się, zdaniem autora, przede wszystkim w zainteresowaniu dziecka wiadomościami oraz umiejętnościami, jakie może ono sobie przyswoić.

/.../"Fakt, że dziecko chętnie chodzi do szkoły i chce się uczyć jest jednym ze sprawdzianów dostatecznego stopnia owej wrażliwości. Podatność na nauczanie i wychowanie w szkole polega na tym, że to czego dziecko się uczy jest dla niego przystępne i zrozumiałe. Wskaźnikiem podatności jest również umiejętność podporządkowania się wymogom nauczyciela i regulaminu szkolnego oraz zdolność harmonijnego współżycia z rówieśnikami"⁴. A zatem dojrzałość szkolna w tym ujęciu to nie jedna lub kilka wybranych właściwości psychofizycznych dziecka, lecz harmonijne współgranie aspektów rozwoju ogólnego dziecka. S.Szuman stwierdza, że dziecko rozwija się wielostronnie. W pracy swojej wskazał kierunek badań rozpatrujących dojrzałość szkolną na tle ogólnego rozwoju dziecka. Badania o podobnym ukierunkowaniu prowadziła M.Przetacznikowa oraz S.Słyszowa. Obok badań tak pojmują-

cych dojrzałość szkolną, zostały zapoczątkowane badania przyjmujące punkt widzenia przede wszystkim dydaktyczny, interesujący się tymi osiągnięciami dziecka, które warunkują jego dojrzałość intelektualną do nauki czytania, pisania i liczenia. Badania tego rodzaju prowadził J. Syska⁵. Badał on nie tylko funkcje psychiczne, od których zależą umiejętności czytania, pisania i liczenia, ale i ukształtowane już sprawności. Postulował prowadzenie ćwiczeń na terenie przedszkola w zakresie porównywania liter lub wyrazów, a także liczenia. Ciekawe badania potwierdzające taki punkt widzenia przeprowadziła M. Dmochowska. W roku 1972 ukazał się test dojrzałości szkolnej opracowany przez B. Wilgocką-Okoń, przeznaczony do badania funkcji intelektualnych, które decydują o gotowości dziecka do czytania, pisania, liczenia i niektórych form rozumowania. Intencją autorki było zwrócenie uwagi nauczycieli na niedobory występujące u dzieci w zakresie intelektualnego przygotowania do szkoły.

Obecnie przy badaniach dojrzałości szkolnej coraz większy nacisk kładzie się na umiejętność nawiązywania przez dziecko kontaktów społecznych z grupą i nauczycielem oraz zdolności rozumienia znaków umownych. Jako najważniejsze w tym zakresie M. Żebrowska wysuwa następujące:

- poziom myślenia
- działalność celową
- poczucie obowiązków wobec zadań
- koncentrację uwagi
- wytrwałość
- współdziałanie społeczne
- umiejętność wykonywania zadań zbiorowo
- rozumienie symboli.

Pogląd na pojęcie dojrzałości szkolnej nie jest stały i nigdy stały być nie może, gdyż ulega ciągłej ewolucji wraz z aktualnie zmieniającymi się warunkami społecznymi, ekonomicznymi i kulturalnymi oraz rozwojem nauk. Również fakt ukończenia siedmiu lat nie jest warunkiem przyjęcia do

szkoły. Stosowane są tu różne kryteria, jak np. poziom inteligencji oraz rozwinięcie dyspozycji do czytania i pisanie.

Wstąpienie dziecka do szkoły to bardzo ważna zmiana w jego roli społecznej. Chociaż uczęszczało ono uprzednio do przedszkola, w którym nie przejawiało żadnych objawów nieprzystosowania społecznego, przy wejściu do nowego kolektywu, różniącego się zasadniczo od dotychczasowego, mogą wystąpić różne trudności, zwykle przejściowe, co wcale nie musi być równoznaczne z niedojrzałością szkolną dziecka. Nauka w szkole jest dla dzieci nową i jakościowo odmienną formą działalności, mającą inny sens i znaczenie społeczne. Wstępując po raz pierwszy do szkoły dziecko staje w obliczu poważnych obowiązków, jakie nakłada na nie otoczenie, w przeciwieństwie do poprzednich zespołów, gdzie się bawiło, w to w co chciało się bawić. W szkole ta sytuacja zmienia się w dość znacznym stopniu.

W przedszkolu przygotowanie dzieci do szkoły nie stanowi wydzielonej dziedziny działalności nauczyciela, lecz dokonuje się w całokształcie jego czynności zmierzających do wyzwania różnorodnej aktywności dzieci, pozwalających każdemu wychowankowi osiągnąć możliwie najwyższy dla niego poziom rozwoju. Dojrzałość szkolna obejmuje swym zasięgiem tak rozwój fizyczny, jak i psychiczny dziecka. Stąd mówi się o dojrzałości fizycznej, umysłowej i społeczno-emocjonalnej.

Za dziecko dojrzałe do nauki uważa się takie, które chce się uczyć, interesuje się czytaniem i pisanem, orientuje się dobrze w najbliższym otoczeniu i środowisku, w którym żyje. O umysłowej gotowości dziecka świadczy również poziom jego mowy i myślenia, umiejętność swobodnego i zrozumiałego wypowiedzania, wyrażania, wnioskowania, formułowania własnych sądów oraz opinii.

Przejawem dojrzałości emocjonalno-społecznej dziecka przedszkolnego będzie stopień samodzielności i zaradności,

chęć i łatwość nawiązywania kontaktów z nauczycielką i kolegami, umiejętność podporządkowania się niezbędnym wymaganiom dyscypliny i uczestnictwa w pracach społecznych. Dziecko dojrzałe do szkoły cechuje obowiązkowość, wytrwałość, wrażliwość na opinię nauczycielki i liczenie się z tą opinią.

Podstawą do określenia stopnia dojrzałości fizycznej dziecka jest ocena jego stanu zdrowia, a czynnikiem decydującym - funkcjonowanie organów zmysłowych, odporność na choroby i zmęczenie oraz sprawność ruchowa i manualna, polegająca na koordynacji wzrokowo - słuchowej. Dojrzałość szkolna każdego wychowanka według zarysowanego modelu w rzeczywistości nie zawsze bywa osiągnięta. Ponieważ procesy dojrzewania w różnych dziedzinach rozwoju nie zawsze przebiegają harmonijnie, zależą od zalet wrodzonych i różnych warunków środowiska kształtujących rozwój dziecka. Przedszkole okazuje się pomocne, aby zbliżyć każde z dzieci do tego modelu. Osiągnięcia wychowawcze warunkuje w tym wypadku znajomość dziecka, która pozwala na dobranie właściwych środków, wyrównanie braków, przeciwdziałanie odchyleniom w różnych dziedzinach rozwoju. Jednym z najważniejszych zadań przedszkola, związanych z przygotowaniem dzieci do szkoły, jest wyrównanie startu szkolnego. Realizacja tego zadania wymaga zindywidualizowanych zabiegów wychowawczych, opartych na znajomości dziecka oraz sytuacji domowej, jak również na systematycznych obserwacjach. Obserwacje takie przeprowadza się na początku i na końcu roku szkolnego. Przykładowe wyniki obserwacji przedstawia tabela 1. Z danych liczbowych tej tabeli wynika, że efekty oddziaływań wychowawczo-dydaktycznych w badanym przedszkolu są pozytywne. Świadczy o tym fakt, że w normie w zakresie opanowania wiadomości znajduje się 18 dzieci sześciolatek /81,8%/, poniżej normy dwoje /9,1 %/ i tyle samo znalazło się powyżej normy. Podobnie przedstawia się sytuacja, jeżeli chodzi o zasób słów. Natomiast jeżeli chodzi o myślenie, tylko jed-

Tabela 1

Rozwój umysłowy sześciolatek

Lp.	Wyszczególnienie	Wiadomości		Myślenie		Zasób słów	
		ilość	%	ilość	%	ilość	%
1.	W normie	18	81,8	21	95,5	18	81,8
2.	Powyżej normy	2	9,1			2	9,1
3.	Poniżej normy	2	9,1	1	4,5	2	9,1
	Razem	22	100,0	22	100,0	22	100,0

no dziecko z 22, tj. 4,5 %, znalazło się poniżej normy. Dziecko to w dalszym ciągu znajduje się pod opieką psychologa.

Sytuację rozwoju motorycznego dzieci badanego przedszkola przedstawia tabela 2:

Tabela 2

Rozwój motoryczny dzieci sześciolatek
badanego przedszkola na początku roku szkolnego

Lp.	Wyszczególnienie	Sprawność ruchowa		Umiejętności manualne	
		ilość	%	ilość	%
1.	W normie	17	77,3	16	72,7
2.	Powyżej normy	1	4,5		
3.	Poniżej normy	4	18,2	6	27,3
	Razem	22	100,0	22	100,0

Powyższa tabela obrazuje rozwój motoryczny dzieci sześciolatek na początku roku szkolnego - w normie w zakresie sprawności ruchowej było 17 dzieci, tj. 77,3 %, a

poniżej normy - aż 4 dzieci. Jeżeli chodzi o umiejętności manualne, w normie było 16 dzieci, tj. 72,7 % a poniżej normy - 6 dzieci, czyli 27,3 %.

Tabela 3

Rozwój motoryczny dzieci sześciolatek badanego przedszkola na końcu roku szkolnego

Lp.	Wyszczególnienie	Sprawność ruchowa		Umiejętności manualne	
		Ilość	%	Ilość	%
1.	W normie	20	91,0	21	95,5
2.	Powyżej normy	1	4,5		
3.	Poniżej normy	1	4,5	1	4,5
	Razem	22	100,0	22	100,0

Pod koniec roku po pracach wyrównawczych rozwój motoryczny dzieci przedstawiał się inaczej: w normie w zakresie sprawności ruchowej było 20 dzieci, czyli 91,0%, poniżej normy tylko jedno dziecko, tj. 4,5%. Jeżeli chodzi o umiejętności manualne, praca wyrównawcza również dała pożądane wyniki - w normie było 21 dzieci, czyli 95,5 %, poniżej normy tylko jedno dziecko, tj. 4,5%.

Tabela 4 obrazuje wyniki w zakresie analizy i syntezy wzrokowo-słuchowej.

Tabela 4

Lp.	Wyszczególnienie	Analiza i synteza wzrokowa		Analiza i synteza słuchowa	
		ilość	%	ilość	%
1.	W normie	17	77,3	15	68,2
2.	Poniżej normy	5	22,7	7	31,8
	Razem	22	100,0	22	100,0

Według przedstawionej tabeli, na początku roku z analizy i syntezy wzrokowej w normie było 17 dzieci, tj. 77,3%, poniżej normy 5 dzieci, tj. 22,7%, natomiast z analizy i syntezy słuchowej w normie było 15 dzieci, tj. 68,2 %, poniżej aż 7 dzieci, czyli 31,8 %.

W wyniku prac wyrównawczych uzyskano efekty, które wyrażone są w tabeli 5:

Tabela 5

Lp.	Wyszczególnienie	Analiza i synteza wzrokowa		Analiza i synteza słuchowa	
		ilość	%	ilość	%
1.	W normie	20	91,0	19	86,4
2.	Poniżej normy	2	9,0	3	13,6
	Razem	22	100,0	22	100,0

Przeprowadzone badania wykazały, że pod koniec roku szkolnego z analizy i syntezy wzrokowej w normie było 20 dzieci, tj. 91,0 %, poniżej normy 2 dzieci, tj. 9,0%, a z analizy i syntezy słuchowej w normie było pod koniec roku 19 dzieci, czyli 86,4 %, poniżej normy 3 dzieci, tj. 13,6%.

Poza przygotowaniem do nauki czytania, pisania i matematyki, przedszkole daje również pewne podstawy do nauczania innych przedmiotów w szkole, których elementy występują w treściach różnych działów programu. Istotnym czynnikiem wpływającym na dobre przygotowanie dzieci do nauki jest poznanie przez nauczyciela przedszkola problematyki nauczania początkowego, szczególnie zadań, treści i metod pracy w klasie I, a więc dobra orientacja w tym, do czego dziecko ma być przygotowane w przedszkolu. Ułatwi to nauczycielce celowe ukierunkowanie działalności dzieci, które będzie stanowić podstawy do pracy w klasie I. Potrzebna jest więc współpraca dwu instytucji - przedszkola i przyszłej szkoły.

W badanym przedszkolu współpraca ta rozwija się na płaszczyźnie wzajemnych zainteresowań pedagogicznych i wymiany doświadczeń. W tych warunkach dyrektor przedszkola przekazuje nauczycielce w klasie I kartę obserwacyjną dziecka, która zawiera zbiór informacji o dziecku przychodzącym do szkoły. Są tam zawarte opinie na temat zainteresowań, usposobienia, zdrowia, wrażliwości, uzdolnień oraz ewentualnych trudności wychowawczych. Nauczyciel w klasie I otrzymuje bogate źródło informacji o przyszłym uczniu i w sposób świadomy może kierować dalszym jego rozwojem. Inną formą współpracy przedszkola ze szkołą jest wzajemne hospitowanie zajęć w szkole i przedszkolu, których celem bywa poznanie metod pracy, treści programów i sposobów ich realizacji. Współpraca badanego przedszkola ma charakter systematyczny i przewidziana jest w rocznym planie wychowawczo-dydaktycznym oraz akceptowana przez kierownictwa obu współdziałających instytucji.

Dobrze zorganizowane środowisko rodzinne i praca wychowawcza przedszkola ułatwiają szkolny start dzieci. Stosowane metody nie zawsze jednak mają takie same znaczenie dla wszystkich dzieci. Nauczyciel musi więc dobrze znać swoich wychowanków, aby trafnie i zgodnie z indywidualnymi potrzebami zróżnicować swoje postępowanie. Szczegółnej pracy wychowawczo-dydaktycznej wymaga przygotowanie dzieci, które odznaczają się złym stanem zdrowia i brakami fizycznymi jak np. zez, krótkowzroczność. Konieczna jest także ciągła współpraca z lekarzem, pielęgniarką, rodzicami, różnego typu poradniami oraz psychologami. Specjalnych zabiegów potrzebują dzieci o fragmentarycznie występujących zaburzeniach w funkcjach poznawczych lub zaburzonej dynamice procesów nerwowych. Innych zabiegów wymagają dzieci szczególnie uzdolnione, których możliwości rozwojowe powinny być wykorzystane i stymulowane. Dzieciom takim daje się zadania na miarę ich potrzeb i zainteresowań.

Z programu wychowawczo-dydaktycznego wynika, że treści

pracy przedszkola stanowią podbudowę programu nauczania początkowego. Objęcie nimi wszystkich sześciolatek stwarza szansę ograniczenia okresu przygotowawczego w klasie I. W programie pracy wychowawczo-dydaktycznej czytamy: /.../ "proces przygotowania dzieci do szkolnej nauki czytania, pisania i matematyki dokonuje się więc przez konkretne działania dzieci i wynikające w ich trakcie operacje umysłowe. W ten sposób dzieci uczą się uzasadnienia, wnioskowania, wiązania przyczyn ze skutkami, porządkują wiadomości i uczą się operować nimi samodzielnie. Stanowi to podstawę do przyszłego myślenia abstrakcyjnego, niezbędnego w nauce szkolnej"⁶.

Na poziom gotowości do podjęcia obowiązków szkolnych znaczny wpływ wywiera środowisko rodzinne dziecka. Współpraca badanego przedszkola w tym zakresie dotyczy indywidualnych kontaktów z rodzicami, uczestnictwa rodziców w zajęciach otwartych prowadzonych pod kątem przygotowania dzieci do szkoły, naświetlania rodzicom problematyki dojrzałości szkolnej, zainteresowania rodziców realizacją programu dla dzieci sześciolatek. Ścisłej współpracy przedszkola z domem rodzinnym potrzebują dzieci słabo przygotowane do szkoły z powodu złego stanu zdrowia, opóźnionego rozwoju umysłowego lub ze względu na niski poziom kulturalny rodziny. Rola przedszkola polega tu na uświadomieniu i przekonaniu rodziców o konieczności respektowania skierowań do specjalistów, szczególnie do lekarza, psychologa, logopedy, następnie stosowania się do jego wskazówek i porad. Tak więc planowe i celowe przygotowanie dzieci do szkoły już w przedszkolu zabezpiecza je w pewnym stopniu przed niekorzystnymi wynikami w nauce.

Z treści tego artykułu wynika, że dojrzałość szkolna to nie tylko wynik naturalnego rozwoju dzieci, ale i rezultat zamierzonych oddziaływań wychowawczych. Szczególnie ważną rolę odgrywa celowa, planowa i świadoma praca wychowawczo-dydaktyczna przedszkola. Nauczycielka w przedszkolu

realizując program wychowania służący przygotowaniu dzieci do szkoły już od trzeciego roku życia, zmierza do prawidłowego kształtowania rozwoju wszystkich roczników w przedszkolu. Całość zatem pracy wychowawczo - dydaktycznej przedszkola prowadzi do zapewnienia dziecku dobrego startu w szkole. Przedszkole pobudzając aktywność dziecka przyczynia się do osiągnięcia przez nie dojrzałości we wszystkich sferach rozwoju, zarówno pod względem umysłowym, moralno-społecznym, jak i fizycznym.

Przygotowując dziecko do szkoły nauczyciel zwraca uwagę na indywidualizację kontaktów z wychowankiem, co pozwala na wykrywanie, kompensowanie i korygowanie braków, odchyleń i trudności w różnych dziedzinach rozwoju. Dla osiągnięcia pełnych rezultatów konieczna jest ciągła współpraca przedszkola z rodzicami, lekarzem, różnymi poradniami, jak również współpraca z przyszłą szkołą podstawową, polegająca na wzajemnych pedagogicznych kontaktach i wymianie doświadczeń. Upowszechnienie wychowania przedszkolnego dla wszystkich dzieci na rok przed rozpoczęciem nauki w szkole pozwala stwierdzić, że przedszkole odgrywa wiodącą rolę w przygotowaniu dzieci do szkoły i jego przyszłej kariery szkolnej.

PRZYPISY

1. Stefan Szuman, O dojrzałości dzieci 7-letnich, Nowa Szkoła 1962, nr 6.
2. Tamże, s. 11.
3. Tamże, s. 12.
4. Tamże, s. 12.
5. Jan Syska, Badania dojrzałości do nauki w szkole, Kwartalnik Pedagogiczny 1968, nr 1.
6. Program wychowania w przedszkolu, WSiP, Warszawa 1981, s. 109.
7. Szemińska A., Zapisy do kl. I szkoły podstawowej, PZWS, Warszawa 1973.
8. Żebrowska M., Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży, WSiP, Warszawa 1981.